

Kovács Sándor Iván

A REICHING - FODOR - HIRSCHMANN ÁSATÁS 1942- BEN A CSÁKTORNYAI ZRÍNYI- VÁRBAN

A dokumentumőrzők

Tüskés Tibor horvátországi útijegyzete adott hírt róla 1974. május 10-én az Új Tükör hasábjain, hogy 1942-ben ásatások folytak a csáktornyai Zrínyi-várban. Tizenhat darabból álló szoborlelet került elő, s a róluk készült fényképfelvételeket Fodor Henrik 1947-ben elküldte Várkonyi Nándornak. Halála előtt, 1974-ben, Várkonyi Tüskés Tiborra bízta a csáktornyai szoborgaléria fotóit. Az egyik felvétel hátlapján Várkonyi kezevonásával ez olvasható: „Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér mellszobra a csáktornyai-cakoveci vár udvarán. Reiching Milán erdőfőmérnök és dr. Fodor Henrik tanár ásatása.”

Ennek a Zrínyi-szobornak és egy tört orrú másiknak Tüskés Tibor a fotóját is közli, s utal rá röviden, hogy Fodor Henrikkel felvette ugyan a kapcsolatot, de „levélváltásaik csak fél sikert hoztak”, mert Fodor tanár urat „1948-ban súlyos autóbaleset érte, és a régebbi eseményekre töredékesen tud visszaemlékezni”. Amikor felajánlottam, hogy megpróbálok segíteni a további tájékozódásban, Tüskés Tibor készségesen rendelkezésemre bocsátotta az ásatás minden dokumentumát. 1983. május 26-án kelt leveléből idézek:

Kedves Iván,

(...) végre sikerült megtalálni a jelzett anyagot. Mint látod, még a 47-ben Várkonyinak föl adott boríték is előkerült (ebben kaptam a fotókat Nándor bácsitól). Maga az ásatás 1942-ben zajlott, de Fodor Henrikkel - kihez Kálói János újján jutottam el - érdemben nem tudtam kapcsolatot teremteni. Az erre vonatkozó leveleket is elküldöm. Az ügynek még volt egy mellékszála, ez a Petneházy-féle levelezés, de ezzel sem boldogultam. Úgy látszik, egyetlen kihasználított írásom az Új Tükörben (1981) megjelent kis cikk, híradás. (Ennek valamilyen változata - emlékezetem szerint - az eszéki Magyar Képes Újságban is megjelent.) Hátha a fiatalok, kezdeményező kedvű emberek s kellő helyismerettel bírók, ott, helyben, Csáktornyan nagyobb eredményre jutnak. (...) Van szobor, amelyet az ásatók leszurkozott állapotban találtak. Gondolom, ez a 42 előtti rezsim »magyar-barát« cselekedete lehetett, Csáktornyan.) Persze változatlanul izgat a kérdés, s ha valami eredményre jutsz (vagy tudsz valakit juttatni), érdekelne a kérdés további sorsa, lehetséges megoldása. (...) Hiszem, a legilletékesebb kezébe adom az anyagot. Azzal a jó érzéssel, hogy amit kaptam Nándor bácsitól, legalább sikerült megőriznem, nem herdáltam el, s túlélte a költözéseimet is. Minden jót kívánva (türelmedet köszönve) sok szeretettel, baráti üdvözlettel köszöntelek.

T Tibor"

A szobrokról időközben kiderült, hogy Csáktornyan a Muraközi Múzeumban immár megtekinthetők, ezért azt szerettem volna, ha valamelyik Zrínyi-konferenciánkon Horvátországból meghívott művészettörténész előadó mutatja be azokat. A zalaegerszegi Göcseji Múzeumból Vándor László, Koller Györgyi és Kvassay Judit fáradozott is ezen, de segítségükkel csak egy L. P. jelű horvát leírást sikerült kapnunk két szoborról. (A cikkemben alkalmazott sorszámozás a-val az 1942. évi fényképeket, b-vel a ma Csáktornyan látható szobrokat jelöli a 65. oldalon, a *Mit érnek [...] csáktornyai szoborfotók?* alcímű zárófejezetben idézett horvát katalógus sorrendjét követve.) 1995. február 1. 4-i levelében Tüskés Tibor

Zrínyi Péter /1 942/ 1/a

1/a

Zrínyi Péter /ma/

1/b

Héderváry János (?) /1 942/

3/a

Héderváry János (?) /ma/

3/b

Szelepcsényi György (?) /1942/

5/a

Szelepcsényi György (?) /ma/

5/b

úgy összegezte a helyzetet, hogy „a téma ismét »szabad.« Vagyis semmi akadálya annak, hogy egy arra érdemes, tájékozott, (...) a barokk szobrászatot is értő hazai kutató megnézzé magyar szemmel az anyagot a helyszínen, (...) és hazai publikációs fórumon is megossza vizsgálódásainak eredményeit. (...) Ilyen módon ismét a Te segítségét kérem.”

Ez a „segítségnyújtásra” kerül most sor. A legérdemesebb, a legtájékozottabb, „a barokk szobrászatot is értő hazai kutató”, Cennerné Wilhelmb Gizella 1995-ben meghalt, de hátrahagyta évtizedekig készült Zrínyi-ikonográfiájának gépiratát, s abban a csáktornyai szobrokról is szó esik. Mint ennek a Balassi Kiadónál megjelenés előtt álló kéziratnak az irodalomtörténész lektora, alább majd hozzáteszem a Várkonyi-Tüskés dokumentumokhoz, amit a Cennerné-katalógus és művészettörténész bírálója, lektortársam, Galavics Géza állít. Előbb azonban folytatom az 1942. évi történetet, mert az ikonográfusnak nincs tudomása az 1981. évi Tüskés-cikkről, következésképpen az 1942-es ásatásokról s azok fotó- és levéldokumentumairól sem.

Az ásatók: Fodor Henrik és „zsidó vallású barátai”

1976. február 27-én Fodor Henrik dr. ezt a levelet küldte „Tüskés Tibor író úrnak” Pécsre Szombathelyről, a „Markusovszky út 1/A fsz. 1” ből:

„Kedves Kolléga Úr,
Szíves soraira nem tudok választ adni, 1948-ban súlyos autóbaleset ért s a régebbiekre csak feljegyzések után vagyok képes kissé visszaemlékezni. Átnéztem fényképeimet, ezt az egyet találtam meg, de gondolom, hogy 32 felvételem volt a témáról. Dr. med. Kolin, a King textilgyár gazdája: Viola Gyurka és felesége, Marika adták a pénzt, Hirschmann Erzsébet és társai, de őket a nácik megölték, így nem tudom őket megkérdezni. Munkaszolgálatos társam, volt barátom Schulteisz (Aleksander Sultejisz muzealnij direktor) Sanyj, tőle évekkel előbb Baselből kaptam újévi levelet, de azóta nem jelentkezett. Talán él a varasdi múzeumban dr. Mira Ilianovic, aki ismerhette ezt az anyagot. Én 1943 óta voltam Cakovecen a Zrinski Grb-ben, a várban. Ez nem a budai glyptotékkorrumpció, hanem a Zrinski Gbr dekoratív folyosója volt, annak szobrai, melyet a magyarok cukorgyárrá átalakítva a falhoz állítottak, azt befedte a szemét. Mi ástuk ki őket s azonosítottuk is a Széchenyi Könyvtár anyagai nyomán, ezt akkor én mint okl. egyetemi könyvtárnok végeztem el.

A háború elfújta a feldolgozott anyagomat s memorialiter nem kívánok már pontatlanul semmit sem vázolni, hiszen az is tény, hogy memoria miniatur, nisi eam exerceas, s a gyakorlástól elűtöttek bennünket.

Ha ide jön, szívesen látom, barátsággal köszönti
1976. február 27-én

Fodor Henrik”

A mikor Tüskés Tibor az ásatásokban résztvevőkről érdeklődött, az emlékezetét veszítő Fodor Henrik 1976. május 25-én már bővebb és világosabb szóval válaszolt, s szeretettel emlékezett elhurcolt zsidó barátaira:

„Kedves Kolléga Úr,
(...) Reiching Milán a FM (Freimaurerei) cakoveci összekötője volt, magam nem voltam ennek tagja, de ismertem az egész együttest. A jómódú polgárok, értelmiségiek, főként zsidó vallású barátaim tartoztak oda. Megírom azt is, hogy magam nem vagyok zsidó vallású, de neveltetésem miatt (Svájc, Ausztria) semmi ellenérzés sohasem volt bennem, az egyetemen sem voltam a fajta és bajtársiasdi híve, tagja. Így aztán a fenti körrel jó barátságban éltem. Milán az ókatolikus egyház híve volt, eredetileg bécsi; anyám huga is ott él, ott is született a családom – mint írtam –, apai rész-

ről is burgenlandi, így zömmel német volt a társalgási nyelv, sőt echt wienerisch.

Az ásatásokban Reiching és Hirschmann Erzsébet tett-vett, a magyar hatóság ellenére. Volt egy Baric nevű kereskedelmi iskolai igazgató, belőle Bernát lett, s kapkodott, mint névadója a mennykőhöz, azaz folyton ellenünk berzenkedett, de eredménytelenül, mert a katonai parancsnok: Dr. Dombay Alajos százados szombathelyi atyai barátom volt s így semmit sem tehetett az ellen, hogy összeállítsuk Cakovec-Sveta Jelena-Szentilonán a szétszórta Zrínyi-sírkőlapot diákjainkkal.

1943-ban én már a murska sobotai szlovén tagozaton dolgoztam s így a továbbiakról nem tudhatok. Hirschmannéknál többször megfordultam, míg a nyilasok nem deportálták őket. Azóta sem volt kedvem oda menni, barátaimat onnét hurcolták el.

Ennyi a tényekről. Bármikor jön, szívesen látom, iskolám címe: Zrínyi Ilona utca 12, Közgazd. Szakközépiskola. (...)

Szíves barátsággal köszönti

Szombathelyen, 1976. május 25.

Fodor Henrik"

Átnéztem a Muraköz című csáktornyai újság 1941 és 1944 közötti évfolyamait, de a zsidótörvények árnyékában a magyar és horvát hősök szobormaradványai után ásató Fodor Henrik és „zsidó vallású barátai”: Reiching Milán és Hirschmann Erzsébet akciójáról nem leltem híradást. Hogyan is lelhettem volna?! Csáktornyan ekkorra már kezébe vette a kultúra ügyintézését az 1941. november 6-án megalakult Vitézi Rend Csáktornyai Zrínyi Csoportja - csak a hivatalos-harcias katonai propaganda harsozott, a szentilonai Zrínyi-síroknál is ők koszorúztak. A zsidó kereskedők hirdetései eltűnnek a lapszámokból, „keresztény-zsidó házasságot tiltó rendelkezésekről”, kiürített „zsidóházak” sorsáról értesülünk - s közben „a King textilgyár gazdája”, a Viola-házaspár és Hirschmann Erzsébet adják a pénzt a szoborkutatáshoz. A nem „fajta”-védő és a „bajtársiasdi”-tól idegenkedő, nem zsidó vallású Fodor Henrik, aki jó barátságban élt a csáktornyai „jómodú polgárok, értelmiségiek” körével, velük együtt a helyi magyar és horvát hagyomány mély és igazi rétegét kutatta. Kár, hogy nem szakszerűbben emlékezik erről. Ha jól értem február 27-i levelét: a csáktornyai Zrínyi-vár „dekoratív folyosóját” a magyarok „cukorgyárrá” alakították, a folyosó szobrai a „falhoz állítottak”, azokat aztán „befedte a szemét”, tehát az alól, nem a földből ásták ki őket.

XVII. vagy XIX. századi szobrok?

Már említett horvát felvilágosítás (amit Fried István segített értelmezni), arról beszél, hogy 16 szoborból áll a fennmaradt együttes, s 1660 és 1670 közé datálható. A szobrok Zrínyi Miklós idejében talán a vár körüli kertben voltak elhelyezve, „megmunkálásuk és formájuk” azonban arra a lehetőségre utal, hogy épületszék lehettek a régi várpalota homlokzatán. Előképeik az ismert Widemann-metszetek ábrázolásai voltak.

A magyar kutatás mindenesetre nem ismer rájuk vonatkozó más hazai nyomot, mint a most közzétett Fodor-Várkonyi-Tüskés dokumentumokat. Ebből a sikerült fotók a legértékesebbek, mind a 12 darabot publikáljuk. Nem tudom, köztük van-e az az egy kép, amit Fodor Henrik Tüskés Tiborhoz írt első levele említ? („Átnéztem fényképeimet, ezt az egyet találtam meg, de gondolom, hogy 32 felvételem volt a témáról.”) A „Dr. Várkonyi Nándor úrnak, Pécs, Homok u. 2. Feladó: Fodor H., Szombathely, Paragvári út 12.” szöveget őrző, 1947. január 23-án felülbélyegzett boríték 10 matt levelezőlap-fotót és két apróbb méretű, puha, fényes papirosú fényképet tartalmaz. Amelyik hátlapjára Várkonyi Nándor kék tintával azt írta rá, hogy „Zrínyi Miklós”, az valójában Zrínyi Péter. Amin az olvasható ceruzával, hogy „Cakovec 1942”, az fiatal, nyúlánk arcú, nem Zrínyi-szabású férfit ábrázol. Előfordul a matt fotók között is, de azon nem látszik az inggallér alatti páncélzat. Ebből arra kell következtetnünk, hogy legalább két fényképsorozat

Baththyány Ádám (?) /I 942/

6/a

Baththyány Ádám (?) /ma/

6/b

Frangepán Kristóf(?) /I 942/

7/a

Frangepán Kristóf (?) /ma/

7/b

Ismeretlen /1942/

9/a

Ismeretlen /ma/

9/b

készült 1942-ben, s ezek egyike lehetett a 32 darabos Fodor-felvétel sor. (1976-ban Fodor Henrik nem találta őket, de vajon nincsenek-e meg mégis, nem kerültek-e azóta elő, nem volna -e érdemes tovább keresni?) Az „Agfa” jelzésű, matt-papírosú képek között is van egy, aminek hátlapján ceruzairás látható: „Zrínyi Miklós”. Orra, szája, bajusza, állközepe letörve, arca kissé telt; éppenséggel lehetne Zrínyi is, hiszen ő nem hiányozhatott a galériából, de én nem merem bizonyossággal felismerni benne.

A két kis fényes kép sorozatbeli helye a 7. („Cakovec 1942”) és a 18. („Zrínyi Miklós”), amint ezt a hátlapok bal felső sarkába írt piros 7-es és 18-as szám jelzi. (Bonyolítja a dolgot, hogy a piros 7-es kép hátán egy grafitceruzás 18-as is látható.) A matt képek nincsenek megszámozva.

A szobrok és szobortöredékek azonosításába nem bocsátkozom, mint ahogy — látatlanban — az ikonográfus is a horvát szakirodalomra hagyatkozik. Cennerné katalógusában az Elias Widemannt metszetének (E3) felhasználásával készült szobor mint Zrínyi Péter ábrázolása szerepel (E4). Az a kb. 80 X 95 cm méretű mészkőszobor ez, aminek fotóját Tüskés Tibor óvatos kérdőjellel közölte („Zrínyi Miklós?”), s ami a Várkonyi-borítékban a 18. számú kis fényes fénykép. Zrínyi Péter szobrának XVII. századra datálását Galavics Géza korrigálta lektori jelentésében, és ez a nagy valószínűséggel jogos álláspont kapott helyet *A Zrínyiek ikonográfiája* végleges szövegében. Galavics szerint „A horvát kutatás - a kismartoni Esterházy-kastély szobordíszes homlokzatának analógiája nyomán — az 1660—1670-es évekre datálja a sorozatot, ám a kőfaragás felületképzése, formaadása inkább az 1820-as évekre utal. Ekkor határozta el Festetics György, hogy historizáló szemlemben átépített a várat, s építésének, Kehr Vilmosnak gotizáló szobortervein mellésobrok is szerepelnek.” A művészettörténész ezekkel tartja „azonosnak a csáktornyai mellésoborsorozatot, amely így keletkezését a Festeticsek ((Csáktornya XIX. századi urai) Zrínyi-kultuszának köszönheti. A szobrok ugyan elkészültek, de a tervezett új várhomlokzat nem, s így felhasználásukra sem került sor. Valószínűleg XVI- XVII. századi magyar és horvát főurakat és katonákat ábrázolnak, azonosításuk és keletkezéstörténetük további kutatást kíván.”

Egyetértésem hangsúlyozásával a fentiekhez csak néhány megjegyzést teszek. 1. A Cennerné-katalógus képanyagában egy rossz minőségű (fotó fotójáról fotózott) illusztráció szerepel, amit ki kell cserélni az 1942-es „ásatok” sikerült felvételével, s közölni kell azok közül a többi „Zrínyi-gyanús” fényképet is. 2. A szobrokat az 1820-as évek után vajon a földbe temették -e, hiszen a csáktornyai várban cukorgyárat berendező magyarok (ez pontosan mikor történhetett?) oda támaszthatták azokat a dekoratív várfolyosó falához, ahol aztán olyan szemétreteg telepedett rájuk, amiből 1942-ben a maradványokat mégiscsak ki kellett ásni. A szobrok százhuszéves rejtőzése persze nem a cukorgyárpépítéssel kezdődhetett, hiszen a Reiching-Fodor-Hirschmann akcióig nincs róluk tudomásunk. 3. Fontosnak tartom a szoborfotók teljes hazai publikálását, mert nemcsak a horvát kollégáknak lehet tanulságos, de azok figyelmét is felkeltheti, akik itthon tudnak még valamit a Csáktornyán 1942-ben történekről.

A Petneházy-mellékszál: a „Zrínyi-hajóorr”

Emlékeztetek Tüskés Tibor levelének egy mondatára: „Az ügynek még volt egy mellékszála, ez a Petneházy-féle levelezés, de ezzel sem boldogultam.” Próbáljunk meg ezzel is elboldogulni. „Petneházy Zalán ny. kapitány. 1132. Budapest, XIII. ker. Alig u. 7/a” aláírású, „Tüskés Tibor úrnak” küldött, 1986. szeptember 27-én kelt levele az Új Tükör-beli cikkekre reflektál:

„Sajnos csak alapos késéssel szereztem tudomást, illetve olvastam el érdekes és részletes tanulmányát a Zrínyiekről az Új Tükör 1981. május hó 10. számában, amely (...) messzemenően felkeltette az érdeklődésemet.

Olaszországból érdekes kéréssel kerestem fel az egyik ott élő tengerész-történész, ki az egykori K. u. K. S/M Zrínyi nevű fregatt orrfigurájának az eredetijét keresi nálunk Magyarországon. Feltételezhető ugyanis, hogy azt az egyik hazánkbeli szoborról mintázta le a faragója. Mivel a hajót Polában, az ottani arzenálban, horvát-szlóven származású hajóácsok építették, így feltételezhető, hogy hozzá mintául egy erről a területről származó műalkotást választottak.

Magyarországról jelenleg négy Zrínyi-szoborról tudok, közülük kettő a szigetvári hőst, kettő pedig a költőt ábrázolja, de közülök a legkorábbi is 1878-ban készült. A hajót viszont 1870-ben építették, tehát ezek ily vonatkozásban szóba nem jöhetnek az időponteltolódás miatt.

Én az egykori csáktornyai ásatásokról tudtam. Ugyanis magam is egykori diák vagyok. A Széchenyiben érettségiztem még 1928-ban. Sokat mesélt nékem erről a cikkben említett Várkonyi Nándor, sőt még a fényképeket is megmutatta. Csak éppen sem azoknak, sem pedig a szobornak jelenlegi hollétéről nem tudok. Így az lenne a kérésem, hogy mily módon lehetne a cikkben bemutatott Zrínyi szobor-képéről egy fotómásolatot kapni. Emlékezetem szerint ugyanis ez lehetett az orrfigura modellje! (...)

Szíves és megértő segítségéért előzetesen is hálás köszönetet mond híve és tisztelője

Petneházy Zalán ny. kapitány"

Tüskés Tibor 1986. október 11-i levelében elküldte Petneházy nyugalmazott kapitánynak a fotókat átnézésre, s figyelmeztette az ikonográfia vizeire hajózó tengeri medvét: „Zrínyi-ügyekben ma Magyarországon a két legilletékesebb kutató Klaniczay Tibor és K.S.I. Hogy ikonográfiai kérdésekben mennyire járatosak, azt nem tudom.” Ennek próbájára sajnos nem került sor, mert Petneházy Zalán november 12-én az alábbiakról tudósította „Tüskés Tibor urat”:

„Köszönettel ide mellékelem a képeket, amelyeknek – közülük különösen egynek – a híre azóta bejárta közel fél Európát. A taljánok ugyanis tévedtek a megállapításukban. A hajó orrát nem Zrínyi, hanem Frudnsberg figurája díszítette egykoron. Mindez arról derült ki, hogy az említett fafigura páncélba öltözött személyt ábrázol, viszont közismert, hogy a Zrínyiek ezt sohasem viselték.

A legvalószínűbb az, hogy a Várkonyi Nándor-féle Zrínyi-alak nem Miklós, hanem Péter. A többi figurán pedig felismerhető ugyancsak Péter, Fangepán, Batthyányi, Wesselényi, Nádasdy. Ezzel azután kész is a történelmi arcképcsarnok!

Kedves és figyelmes szívességéért ismételten köszönetet mond őszinte barátsággal híve és tisztelője

Petneházy Zalán."

Én sajnálom a legjobban, hogy Zrínyi helyett állítólag Georg Frudnsberg (1473-1528), a reneszánsz Itáliában is működő híres német hadvezére díszítette mint orrfigura a „K.u.K. S/M Zrínyi nevű fregatt"-ját. Csak azt nem értem: a hadvezér Zrínyiek hogyhogy „sohasem” viseltek páncélt?! A költő-katona Zrínyi Miklós még hajón is páncélban ült! Így ábrázolja őt az 1651. évi *Syrena* címlapmetszete. Ha Petneházy kapitány a pécsi Széchenyi Gimnáziumban nemcsak álmodozott „Adria tengernek fönnforgó habjai"-ról, hanem tanulta is Zrínyiből a rá vonatkozókat, erről a közismert ábrázolásról neki is tudnia kellett. A Subarich-féle címlapmetszeten az éppenhogy hajózó és igenis páncélos Zrínyi a legtökéletesebb hajóorr lehetne. S tudhatta ezt egy horvát-szlóven hajóépítő mérnök vagy pallér is, mert ő meg horvátul tanult az iskolában Zrínyiről, hiszen a *Syrena* 1660. évi horvát kiadásának hasonló illusztrációja a szintén hajós-páncélos Zrínyi Péterre – a fordítóra – osztja Miklós szerepét. A kétszeresen lehetséges páncélos és hajós „hajóorr"-Zrínyiek helyett vajon miért a szárazföldi Frudnsberg generális fafigurája volt a Zrínyi-ről elnevezett fregatt hajóorra? A „taljánok” és Petneházy kapitány első feltételezése min-

Ismeretlen /1942/

10/b,

Ismeretlen /1942/

10/a,2

Ismeretlen /ma/

10/b

Ismeretlen /1942/

11/a

Ismeretlen /ma/

11/b

Ismeretlen /1942/

12/a

denképpen logikusabb. De amíg nem látom azt a hajóorrot, Frundsberg helyére nem applikálhatom Zrínyit. (Bezzeg megcselekedett effélét a kiváló kolozsvári grafikusművész, a fiatalom meghalt Cseh Gusztáv, akinek egyik utolsó műve az 1984-ben nekem készült „ex libris” volt: ezen is a Syrena-kötet páncélos Zrínyije fordítja arcát a sós tengeri szélnek, de a dagadó vitorlán nem az olvasható, hogy „Adriai tengernek Syrenaia groff Zrini Miklós”, hanem az, hogy „Ex libris K S I”.)

Órákon át kerestem az Országos Széchényi Könyvtár gazdag osztrák-magyar hajózástörténeti irodalmában a Zrínyi-fregattot, de a mindentudó Wladimir Aichelburg kétkötetes *Die Unterseeboote Österreich-Ungarns-ában* (Graz, 1981) csak ezeket az ékezetüket-vesztett magyar hadihajókat találtam: Árpád, Balaton, Brasso, Budapest, Csepel, Csikos, Előre, Huszar, Pandur, Pannonia, Szent Istvan, Tatra, Temes, Turul. Van benne *Zrínyi* is, de az korvett. Aichelburg és szerzőtársai *Die „Tegetthoff-Klasse* című másik hadihajóalbumában a *Zrínyi* a polai kikötő térképén a 37., a *Szigetvár* a 71. helyen horgonyoz. Az állítólag „Frundsberg”-hajóorros *Zrínyi-nek* a korábbi irodalomban lehet nyoma, hiszen az 1870-ben épített fregatt legfeljebb roncsként érthette meg az első világháborút.

Megőrizhette azonban az orrát.

Tengerre magyar, tengerre horvát!

Akik 1997 nyarán közös expedíciót szerveznek „az Osztrák-Magyar Monarchia utolsóként vízre bocsátott dreadnought-csatahajója”, az 1918. június 9-én elsüllyedt Szent István roncsainak kutatására, legalább megtekinteni a Zrínyi fregatt hajóorrát se felejték. Akkor majd kiderülhet: nem Zrínyi-e mégis az a Frundsberg.

Mit érnek az 55 évvel ezelőtti csáktornyai szoborfotók?

Az alcímben feltett kérdésre korrektúra közben utólagos kiegészítésként válaszolhatok, mert csak most van alkalmam összehasonlítani az 1942-ben készült fotókat annak az új horvát kiállítás-katalógusnak a képeivel, amelyet Koller Györgyi, a zalaegerszegi Göcseji Múzeum munkatársa volt szíves rendelkezésemre bocsátani. A csáktornyai Muraközi Múzeum (Muzej Medzimurja Cakovec) kőtárkatalógusa, a Ljubica Ramuscak és Lidija Plavec Butkovic bevezetőjével évjelzés nélkül megjelent *Lapidarij* 16 kiállított mészköszobor jó minőségű fényképét közli. Ezek sorrendben a csáktornyai múzeológusok azonosításai szerint a következők (a kétséges attribúciókat a horvát kollégák zárójelbe tett kérdőjelekkel jelzik): 1. Zrínyi Péter, 2. Illyésházy György, 3. Héderváry János, 4. Csáky István, 5. Szelepcsényi György (?), 6. Batthyány Ádám (?), 7. Frangepán Kristóf (?), 8-16. Nem azonosított férfi mellszobor. A szobrok mérete általában 70x80 cm., mesterükként stájer szobrász (?) szerepel a katalógusban; a 16. mellszobron jól látszik, hogy a fej későbbi hozzáillesztés.

Az 1942-ből fennmaradt 12 csáktornyai szoborfotó a múzeumi katalógus sorrendjének megfelelően a ma kiállított következő szobrokról készült: 1. Zrínyi Péter; 3. Héderváry János; 5. Szelepcsényi György (?); 6. Batthyány Ádám (?); 7. Frangepán Kristóf (?). E felvétel háttérében a 14. sz. szobor feje; 9. Ismeretlen (Esterházy Pál? - K.S.I.); 10. Ismeretlen (ebből két felvétel van: egy matt, ami csak a fejet mutatja, mint a legtöbb fénykép, és egy fényes, ami a teljes mellszoborról készült); 11. Ismeretlen; 12. Ismeretlen; 14. Ismeretlen (lásd a 7. felvételen is).

Az 1942-ből való 12 felvétel tehát csak 11 alakot ábrázol, hiszen a 10-ből kettő is készült. Legértékesebbnek a kép hátlapján egykorú ceruzairással „Zrínyi Miklós”-ként identifikált fotó látszik, ami nincsen benne a csáktornyai katalógusban, amit tehát horvát kollégáink nem ismernek. Csak találgathatjuk sorsát: 1942 után visszatették és azóta sem került elő? Ellopták? Megsemmisült? Magántulajdonba jutott? Budapestre hozták? Akárhogy is alakult története, azzal függhet össze kikerülése a hősgalériából, hogy

Zrínyi Miklós ábrázolásának vélték. Megismétlem, amit fentebb írok róla: „Orra, szája, bajsa, állközepe letörve, arca kissé telt, éppenséggel lehetne Zrínyi is, hiszen ő nem hiányozhatott a galériából, de én őt nem merem bizonyossággal felismerni benne.” Nyomozni fogok még bizonyító vagy kizáró ikonográfiai érvek után, s azt máris jelezhetem, hogy van olyan Zrínyi-portrétípus, amely közepén kettéválasztva ábrázolja Zrínyi Miklós dús hajzatát. Gyanús a hasonlóság sok jele! A valószínűbb mégsem az, amit szeretnénk, mert ez a szobor is inkább Zrínyi Pétert, mint Miklóst ábrázolhatja.

Ha meggondoljuk, hogy ma ló szobor látható Csáktornyan, s hogy volt még egy 17., Zrínyi Péteré (?), akkor közel járunk ahhoz a szoborszámhoz, amire a két fényes felvétel hátlapjára írt számokból következtethetünk. Utalok rá beveze-

Zrínyi Péter (?) Miklós (?) /1942/

tőmben, hogy a csáktornyai katalógus szerinti 1. (Zrínyi Péter) piros színű száma 18., a 10. (Frangepán Kristóf?) pedig 7., ámde ugyanezen ott a 18-as is, grafitral. Ha ez a 18 az összes szobor számát jelezné, az 1942-es képek közül megkerült Zrínyi Péteré (?) mellett kellett lennie még egy szobornak. (Persze meglehet, hogy volt még több.)

Ami most már a fennmaradt 1942. évi fényképsorozat értékét illeti, az felbecsülhetetlen. Egymás mellett szemlélve az összetartozó 1942-es és a mostani csáktornyai felvételeket, jól láthatjuk, hogy az eltelt félévszázadban a szobrok tovább koptak, töredezték, csonkultak. Különösen megviselt, elvászott Zrínyi Péter büsztyje (1), a Héderváryé (3) - ennek orrától állig álarc takarja a romlást - és a Frangepáné (7). Én mégsem restaurálnám a szobrokat, de melléjük tenném Csáktornyan a hitelesebb 55 évvel ezelőtti képeket, s azok alapján keresném Widemann albumjaiban, kiket is ábrázolnak.

Ismeretlen /ma/

12/b

Ismeretlen/1942/

14/a

Ismeretlen /ma/

14/b

LACKNER LÁSZLÓ FELVÉTELE